

KARIS GULLHJØRNE

Å VÆRE HEL SYKEPLEIER

Kari Martinsen, er sykepleier med magistergrad i filosofi og dr. philos. Hun er professor i syjepleievitenskap ved Høgskolen i Harstad og Harald-splass diakonale høgskole. Hun ble i 2011 utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden "for sin innsats innen sykepleie".

Kari Martinsen har skrevet en rekke bøker og artikler innen omsorgsfilosofi, historie og sosialpolitikk.

Uttrykket er fra læresøsteren og diakonissen Ulrikke «Rikke» Nissen (1834-1892) sin Lærebog i Sygepleie for Diakonisser fra 1877. Rikke Nissen ble landets første læresøseter (sykepleielærer), ansatt i 1870, ved Diakonisseanstalten i Christiania (Oslo). Det var landets første sykepleieskole, opprettet av byens indremisjon i 1868 (i dag Lovisenberg diakonale høgskole). Hensikten var fra starten av å utdanne «christelige sygeplejersker». Komiteen som arbeidet for opprettelsen av diakonisseanstalten uttrykte seg slik i 1868 i «Maanedstidende for indre Mission»:

Fremdeles er det ikke hensigten med en saadan Anstalt, at skaffe ledige Hænder syssetsættelse (...) Hvad man vil, er at virke til at gjøre Sygeplejen til en christelig Kjærligheds-

Gjerning» (Martinsen, 2000, s.122). Til denne gjerning trengtes både dannelse og utdanning, en oppgave Rikke Nissen tok på seg med stort engasjement, når anstaltens mannlige styre noe motvillig innså at de måtte ansette henne. For Rikke Nissen hadde meningers mot, og hun ville blant annet at anstalten skulle ledes av kvinner og ikke av en mannlig forstander.

Rikke Nissen var kjøpmannsdatter. Faren døde da hun bare var noen år gammel. Hun vokste opp i Romedal i traktene omkring Mjøsa med moren Ida og stefaren prokurator (saksfører) Sævering Henrik Ræder. Historikeren Berge Furre portretterer Rikke Nissen slik:

Ho ruver – pioneren med det brennande sinn og det overlegne intellekt. Med sikker hand trekker Rikke Nissen opp linene for ei yrkesutdanning for kvinner i Noreg – i eit samfunn der all utdanning til den tid hadde vore for menn. Ho skriv ei lærebok i sjukepleie, den fyste i landet. Ho skriv fleire bøker – to av dei på tysk, eit språk ho meistrer perfekt tilliks med andre språk. I breva til systera Bolette og mora Ida Ræder møter vi ei verrdsvand kvinne som reiser frå by til by på kontinentet (...) Ho brøyter si eigen veg – til

livssynet, til yrkeslivet. Ho har teoriar og visjonar over det ho gjer – og ho set ord på det – som blir høyrde over landets grenser (...) Ho slår seg fram og vinn over motstand med nesten utruleg styrke – mot familien som avskydde vekkinga (den johnsonske vekkelsesbevegelsen) i Kristiania, mot styret i Diakonissehuset som fyrst ikkje ville ha henne, mot sjukdommen (giktjukdom) (Furre, 1987, s.426-427).

Rikke Nissen var som nevnt over en skrivende kvinne. Av hennes store forfattervirksomhet må foruten læreboken i sykepleie to andre bøker nevnes. Fra 1885 hadde Rikke Nissen et treårig

opphold i Schlagenblad, der hun skrev om norsk kirkehistorie på tysk. Ut av dette oppholdet kom blant annet boken skrevet under signaturen R.N.: Henriette Gisle- sen und Ihre Freunde, utgitt på Gotha verlag i 1890. Boken tar opp kirkehistorien, misjonskvinneforeningens arbeid og Kierkegaards betydning for vekkelsene. Kierkegaards betydning for diakonisseinstitusjonen skrev hun om i boken fra 1882: Diakonissehuset i Kristiania. En oversigt. Flere av hennes bøker ble i Luthersk Kirketidende anbefalt å lese av teologene.

Lærebog i Sygepleie for Diakonisser skrev Rikke Nissen anonymt. Der skriver hun om sykepleiers grunnlag, som hun utdypet ut fra sitt religiøse engasjement og sin påvirkning fra Nightingales bok Notes on Nursing (1860). I Læreboken skriver hun:

«Det er dog derfor langt fra vor Hensigt at ville uddanne Diakonisse-Eleverne til halve eller kvarte Læger, hvorved man vilde skade mer, end man vilde gavne, men til hele Sygepleiersker, der forstår at udføre alt, hvad der hører med til deres Tjeneste, paa en kyndig, hensigtsmæssig Maade efter Kunstens Regler, virksomt understøttende Lægens Bestræbelser, istedenfor i Uvidenhed at hindre dem (Nissen, 1877, s.3)

Understøtte skriver Rikke Nissen, ikke at sykepleieren skal være underordnet legen. Her viser Nissen til et likeverdige profesjonssamarbeid. For pasientens del skal sykepleieren understøtte legens behandling, men være selvstendig i pleien av den syke. Hva skriver så Rikke Nissen om å være hel sykepleier.

Å VÆRE HEL SYKEPLEIER – Å SE MED KJÆRLIG OMTANKE OG GOD DØMMEKRAFT

Rikke Nissen skriver at det er nødvendig med en vidtgående utdanning og mer enn en håndverksmessig utdanning for å bli sykepleier. For «Diakonisserne ærer ikke den Herre, de tjener, ved Dumhed og Uvidenhed» (s.3). Og det er ingen utdanning hvis den kun bygger på praktisk øvelse og erfaring. Igjen med Nissen: «Men det er en dyr Lærdom, Erfaring bringer; den kjøbes ofte med mange Syges forøgede Lidelser, som Uvidenheden maaske i hjertelig Velmenen har tilføiet dem» (s.3). Praktisk øvelse og erfaring er ikke alene tilstrekkelig, da den må «inbefatte theoretisk Undervisning i forbindelse med praktisk Øvelse» (s.3).

Utdanning og menneskesyn (den kristne kjærlighetstanken) må for Rikke Nissen inngå i en samarbeidende sammenheng dersom sykepleieren skal være hel sykepleier og ikke «halve eller kvarte Læger». Men på hvilke måte? Å være hel sykepleier vil si å forstå «at udføre alt, hvad der hører med til deres Tjeneste, paa en kyndig, hensigtsmæssig Maade efter Kunstens Regler.» Det vil for Rikke Nissen si å utføre arbeidet faglig skole og med hengivenhet og ikke glemme de små, selvfølgelige og «ubetydelige ting». De «små tjenester» utført på denne måten viser den kjærlige omtanken for den andre. Det dreier seg om å gi den syke en liten oppmuntring, en liten glede eller avveksling som «kun koster en kjærlig Omtanke», som for eksempel et bilde, en bok, en høytlesning for den som kan tåle det (s.3). Den kjærlige omtanken er interessen for både mennesket og pasienten, for den syke

person. Det er derfor viktig å få «et klart og øvet Blik, for at kunne anstille de nødvendige iakttagelser angaaende den Syges Tilstand» (s.7). Eller litt annerledes uttrykt, å «lære med Øiet at Bedømme». Å lære å bedømme med øyet er mer enn å se personen og å se et ter faglig. Det er samtidig å lytte, lukte, kjenne, tale og pleie. Det er ikke slik at vi først ser og deretter kjenner. Vi ser og kjenner samtidig. Sier vi ikke at vi ser med øyet at pasienten ligger vondt? Det er et sansesamspill, der den ene sans aktiverer de andre sansene. Ut fra dette sansesamspillet lærer vi å bedømme med øyet den sykes tilstand. Det er å se med kjærlig omtanke og å se faglig på samme tid. Å lære med øyet å bedømme vil si at sykepleieren bruker sitt faglige skjønn, der sykepleieren må tolke etter kunstens regler og ut fra menneskelig klokskap og erfaring de tegn på sykdom som den levende pasientkroppen uttrykker. For «Sygdom har uomtvistelig sit eiendommelige Præg. Lad Sygepleiersken lære det» (s.222). Rikke Nissen råder sykepleieren til å lære av tidligere erfaring, også når noe går galt. Sykepleieren bør i ettertid spørre seg selv hvilke tegn hun ikke så, hvis hun hadde iaktatt rett.

MESTERSKAP I Å SE

Mesterskapet i å se er et mesterskap der sykepleieren innbys til å følge med i pasientens tilstand for å finne ut hva han er best tjent med. Utgangspunktet er pasientens innbydelse. Den setter sykepleieren i en deltakerposisjon der pasienten er den betydningsfulle. Det er med denne relasjonelle fundering at Rikke Nissen i læreboken skriver om iaktakelsen. Iaktakelsens øye er et øye som ser sansende, åpent, mottagende og

samtidig faglig vurderende. Øyet er både mottakende og utforskende på samme tid. Det dreier seg altså om å kunne se åpent og liketil på den ene siden og faglig utforskende og vurderende på den andre siden, eller å se uforbeholdent og mottakende og samtidig nytt og utvidet. Og hele tiden ut fra det mysterium at det alltid er «noe mer» som knytter seg til personen, og at det er den andre som innbyr sykepleieren til å følge med i hans lidelse, smerte og håp i stellet av han. Det fordrer at sykepleieren ser den syke som mer enn en ting som skal repareres, men at hun ser pasienten med kjærlig omtanke. Det vil si å se pasienten som en person som betyr noe for henne. Med en slik måte å være tilstede på i relasjonen til den andre, har hun mulighet til å bli pasientens tillit verdig. Rikke Nissen forutsetter at tilliten er grunnleggende i alle menneskelige relasjoner, og at det gjelder om å ta vare på det liv som i tillit er lagt i sykepleiernes hender ved måten sykepleieren er tilstede i relasjonen på. Rikke Nissen skriver i læreboken: «Med et venligt Væsen og hjertelig Deltagelse stræber hun efter at vinde den (...) syges Tillid (...)» (s.73).

Når Rikke Nissen bruker ordet «hjertelig» bruker hun det i bibelsk tankegang, og da betyr hjerte menneskets sjel, dets virkende kraft, setet for tanker, følelser og vilje, for fantasi og medfølelse. Med andre ord, hjertet sier noe om at det kreves en innsats av hele personen, at en er tilstede med hele seg selv. Mesterskapet i å se er nettopp å kunne se med hjertets øye, der det å se kjærlig omtenkstomt og faglig på en gang også aktiverer de andre sanser som lukt, berøring hørsel. Et blikk kan bety så meget. Vi kan krenke hverandre med et blikk, den andre kan føle seg angrepet hvis vi fra en

udeltakende posisjon bare ser etter. Men blikket kan også gjøre den andres dag lys og oppløftende.

Litteratur:

Artikkelen bygger på Martinsen, K., 2000: Øyet og kallet, Fagbokforlaget, Bergen.

Se også:

Furre, B. 1987: «Freidige og uforsagte diakonisser». 2. opposisjon ved K. Martinsens disputas, Historisk Tidsskrift (norsk), nr.3, s.419-438.

Nissen, R. (anonymt), 1877: Lærebog i Sygepleie for Diakonisser, Christiania. Gjenoptrykt i år 2000 på Gylden dal Akademisk, Oslo.